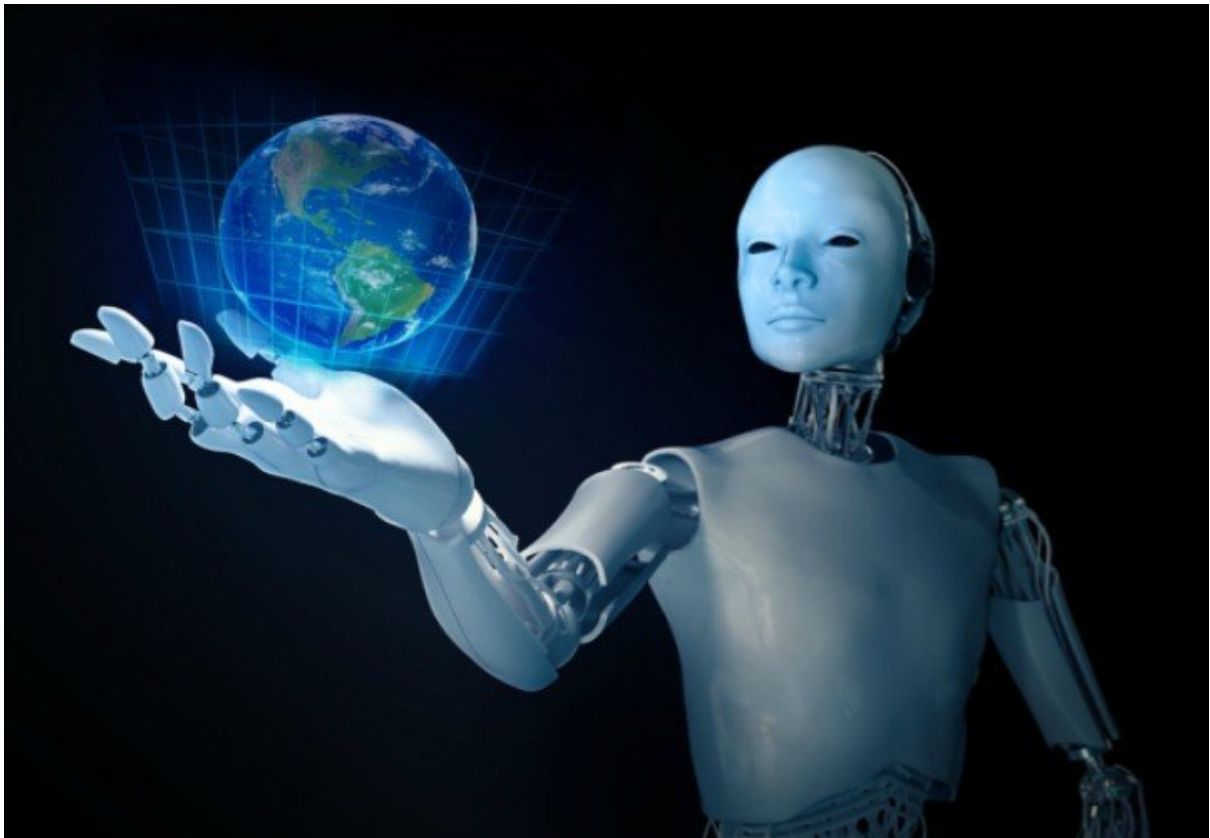
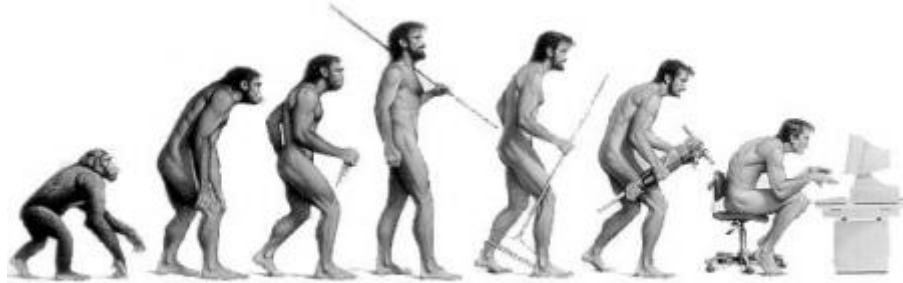

TEKNOLOGIA MUNDUAREN MENPE

Etorkizunean teknologiak gizartea bereganatuko du?

AURKIBIDEA:

GAIA	2
LABURPENA	2
HIPOTESIA	2
MARKO TEORIKOAREN DEFINIZIOA	2
LABURPENENKO HITZ KLABEAK	3
Tecnologia:	3
Kontrolatu	3
Askatasuna	3
Pribazitasuna	3
Garapena	3
MARKO TEORIKOA	4
TEKNOLOGIAREN ERABILPEN DESEGOKIA	5
Energia nuklearra	5
Dronak	5
Adimen artifiziala	5
Robotak	6
HAUSNARKETA:	7
GURE IKUSPUNTUA:	7
METODOLOGIA	7
ONDORIOAK	9
TEKNOLOGIAREN BEHARRA	9
MENPEKOTASUNA	9
BIBLIOGRAFIA	11
Artikuloak	11
MOODLE-ko artikuloak	12

GAIA

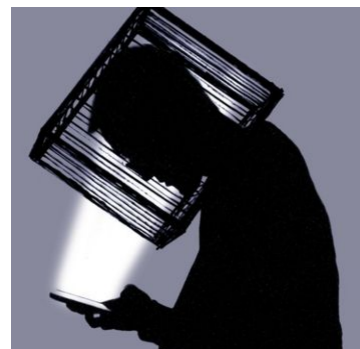
Teknologia berriek (adimen artifiziala, robotak, dron autonomoak eta aurrerapen medikoek) sor ditzaketen arazo sozialak.

LABURPENA

Azken urteetan teknologiak aurrerapen handiak jasan ditu eta konturatu gabe garrantzia handia hartu du gizartean. Gure bizitzan ezin besteko elementuak bihurtu dira. Hori dela eta, guk sortutako teknologiak, gaur egun gu kontrolatzen gaitu. Sare sozialek adibidez, gure informazioa hartzen dute eta gero horrekin gure jarrera alda dezakete. Gainera aparatu elektronikoak denbora luzean erabiliz gero adikzioa sortu eta gure osasunean arazoak ekar ditzateke, antsietatea eta logura falta hain zuzen. Honek etikoki bere arazoak sor ditzazke, izan ere, gure askatasuna eta pribatutasuna kenduko ligukete, eta hau gehienetan gu ohartu gabe. Guk gai hau aukeratu dugu jendeari ikustarazteko teknologiak alde negatibo ugari dituela eta uste baino arazo soziologiko eta etiko gehiago dituela, hau da, denak ez direla abantailak.

HIPOTESIA

Teknologiak gudan sortzen duen adikzioa eta beharra ikusita, gure hipotesia da, momentu batean teknologiak gu kontrolatzea iritsiko dela. Gainera gure ustez, Urretxu-Zumarragako biztanleek pentsatzen dute teknologiak ez gaituela kontrolatuko, hau da, teknologia garatzeak abantailak besterik ez dituela.

MARKO TEORIKOA

Teknologia gizakiaren beharrak asetzea xede duten produktuak asmatzeko eta eraikitzeko, ezagutzen eta erabiltzen diren trebetasunen multzoa da. Horrez gain, badira kasu batzuk non teknologiak abantailak edo beharrak ase ordez arazoak sortzen dituenak.

Suitzan egin duten aurkezpen batean teknologia berri bat aurkeztu dute gure gizartearentzat onuragarria dena, honek paraplegiko dauden pertsonen lagundu diezaieke. Honekin paralisi osoa zuten hiru pertsona lehenengo egunean bertan ibiltzen, bizikletan eta igerian jarri zituzten. Teknologia hau inplante batean oinarrituta dago eta honek enborreko eta hanketako muskuluak kontrolatu ditzake. Oraindik entsegu kliniko fasean dagoen arren, dagoeneko 29 eta 41 urte arteko hiru gizonekin egin dute froga eta emaitzak ikusgarriak dira, gainera orain arte egindako sahiakeretan hilabete bat baino gehiago behar zuten ibiltzen hasteko. Argi dago ez dutela mugimendu naturala berreskuratzen baina pazienteak gai dira enborraren mugimenduak kontrolatzeko eta neuroerabilitazioaren bidez egunerokoan moldatzeko adina autonomia garatzeko. teknologia hau Lausanako Eskola Politekniko Federaleko eta hiri horretako erietxeko ikertzaileek garatu dute, eta Grégoire Courtinaren neurozientzialaria eta Jocelyne Bloc neurozirujaua djira ikerketaren buruak. (Grégoire Courtinaren eta Jocelyne Bloc, 2020)

Beste aldetik, Diana Francok argitaratu zuen artikuluan, teknologiak sortu ditzakeen desabantailak aurkeztu nahi izan ditu. Hasieran makilekin gauza asko egiten genituen (etxeak sortu adibidez), gaur egun ezagutzen dugun mundua osatu genuen, baina sortutako munduak abantailak eta desabantailak ditu. Guk egindako ekintzak ondorioak ekarri ditu. Zentzu horretan, bereizi dezakegu ordenagailuak eman digun sorkuntza, hauek guri eta gure espazioari eragiten dizkigute, internet bidez lanak partekatzeko eta elkarrekin sortzeko ematen dituen aukerei begira. (Franco, 2022)

Beharbada, gertu dugunaren gainean eragiteko aukera gutxi dagoen ideia zabaldu da gure baitan, eta sortzeko dimentsio digitala garatu dugu horren ordez. Jasangarritasuna ez dugu ahaztu behar, eta honetan ere eremu digitalak gauzak egiteko moduak aldatzeko aukerak dakartza berarekin. Oholtza digitala bakarra ez bada ere, merkatu handi baten promesara hurbiltzen dituzten oholzetara gerturatzen dira sortzaile gehienak. Oholtza masibo hauetan arau berriak daude ordea, eta etekinak lortzeko algorimoentzat lan egin behar da. Egoera honetan, ez da erraza ulertzea nor den nagusia, ezta norentzat egiten den lan ere. Plataform gisa ezagutzen ditugun oholntza hauetan arrakasta izateko ezagutzak joaten dira josten sortzaileak: zenbat segundo dituzun arreta lortzeko, zenbat denbora iraun behar duen lan batek, zein filtro diren onenak... Azken batean, erabiltzen ditugun tresnek moldatzen gaituzte.

TEKNOLOGIAREN ERABILPEN DESEGOKIA

1. Energia nuklearra

Historia osoan zehar teknologia modu txarrean erabili izan da, energia nuklearra adibidez.

Energia nuklearra 1896an Antoine-Henri Becquerel-ek aurkitu zuen. Zientzialari frantsesak, uranioa, erradiazioa eragiten zuen substantzia aurkitu zuen. Baina energia honek bera alde onak eta txarrak ditu. Energia onek dakartzan abaintailak hauek dira: emititzen diren partikulak ez dira kutsagarriak, ur lurruna da; malgua da, hau da, eguraldiak ez du gure aldera jokatu behar argindarra sortzeko; prozesua burutzea erlatiboki merkea da.

Egia da energia onek bere alderdi txarrak ere badituela, hauek adibidez: azpiegiturak eraikitzea oso garestia da eta baita ere zentral bat desmantelatzea; prozesuaren ondoren geratutako hondakinak oso-oso kutsakorrak dira. Eta hondakinetan, aktibitate erradioaktiboak urte asko irauten du; bonba nuklearrak sortzen dituzte eta hori kaltegarria izan daiteke.

2. Dronak

Dronak ere oso erabilera handiak ditu eta gidatzerako orduan oso eroso da, askotan gizakia egon ezin den lekutan egon daitekeelako, gainera kontrol bat duenez, aginduak ematen zaizkio eta guk nahi duguna egiten du.

Bestelde, desabantailak ere baditu, arriskutsua izan daiteke, behin baino gehiagotan entzun ditugu istripuak gertatu direla, gainera hori ez ezik hegaztien ingurumena kaltetzen dute eta hegazkinen hegaldiak oztopazten dituzte. Gainera arma moduan erabiltzen dira eta gerretan erabiltzen dituzte.

3. Adimen artifiziala

Egindako lan batzuen ondoren ondoriozta dute gizakion inteligentzia maila bereko edo handiagoko adimen artifizialak, gizartean izan ditzaken eragina, oso positiboa zein oso negatiiboa izateko aukera dagoela. Lehenengo lanak dioenez adimen artifiziala gizartearen suntsipena izango da. Bigarrenak aldiz, ondorio positiboetara jotzen du, hau da, gizarteari gerta litzaiokeen abantailak esanguratsuena izango dela. Bi ondorio hain kontrajarriak atera direla ikusiz, hipotesi bat da,

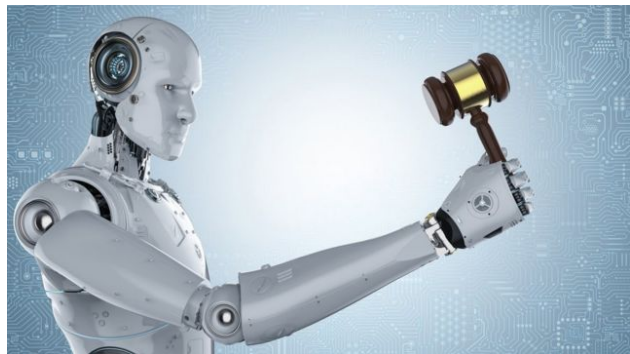

arazoa ez dela inteligentzia artifizialarena, gizakiak teknologia honengan dugun eta izango dugun jarrera baizik. Honekin esan nahi dena da, inteligentzia artifizialari buruzko dugun pentsamendua eta emago diogun erabilera dela arazoa, ez inteligentzia artifiziala bera.

Artikulu hauek diotena kontuan hartzen badugu, argi dago adimen artifizialak emango diogun erabilera kontuan hartuta arazoak ekarriko dituela. Gaur egun oso zaila da aurreikustea ze motatako arazo sor ditzaken teknologia hau, oraindik ere ez dagoelako garatuta. Baina aurreikusi diren kezka edo arrisku nagusiak honako hauek dira: lehenik, ikertzaile asko mundu zientifiko-akademikotik enpresetara pasatzen ari dira. Horrek ekar dezake mundu akademikoa atzera gelditzea adimen artifizialaren arloan, eta mundu hori da ezagutza gizadi osoaren esku jartzen duena, enpresek berentzat gordetzen baitute. Horrez gain, ikerketa zientifikoak helburu komertzial edo ikusgarrietara lerratzea da izan litzakeen beste arrisku bat. Beste arazo bat, Stephen Hawking fisikari famatuak esandakoa da, bere hitzetan: “uste dut adimen artifizialaren garapen osoak gizadiaren amaiera ekar dezakeela; gizakiak adimen artifiziala garatuz gero, adimen artifiziala bere kabuz jokatzen hasiko litzateke, eta bere burua birdiseinatuz joango litzateke gero eta azkarrago; gizakia, eboluzio biologiko mantsoak mugatuta, ezingo litzateke harekin lehiatu, eta garaitua izango litzateke”. Hau da, fisikari famatu honek dioenez adimen artifiziala bere burua birdisenatuz joateko arriskua du eta beraz gizakiok iritsi gaitezken baina garapen handia lortzea, mundua kontrolatuz.

4. Robotak

Guk aztertu nahi dugunari begiraturaz, robotak arazoak sor ditzaketen teknologia mota bat izan daiteke. Gizakion lana egiteko diseinaturako teknologiak garatzen direnean, hauek eguneko momentu guztietan lan egiteko diseinatura egongo dira, eta lana egiterakoan ez dituzte akatsik egingo. Gainera, ez dutenez bizirik ez litzateke soldatarik ordaindu behar, beraz, enpresentzat askoz ere errentagarriagoa ateratzein zaie horrelako robotak erostea langileak kontratatzea baino.

Hau guztia kontuan hartzen badugu, robot garatuak eskeiniko diguten abantailak ikaragarriak izango dira, eta teknologiaren arloan aurrerapen ikusgarria izango da. Baina gizakioi dagokionez, askok beraien lanpostua galduko lukete, eta soldata irabazteari utziko lukete, beraz, etxebizitza, kotxea... mantentzeko arazo larriak edukiko lukete. Honek, haien alabei edukazio egokia emateko baliabideak eskasak edukitzea eramango luke.

Hona hemen guk egindako lanaren hausnarketa:

HAUSNARKETA:

Teknologiak XXI. mendean eta ondoren hartuko duen garrantziari buruzko lana egiten ari gara, horrekin batera teknologia berekin dakartzan arazo sozialei buruz ere gure iritzia eman dugu. Laburpen bat egitea erabaki dugu, non gure lana nola joango den azaltzen duguna. Era berean, Zumarraga-Urretxuko herritarrei inkesta bat egingo diegu. Inkesta egin aurretik, gure ingurukoak ezagututa, pentsatzen dugu, Urretxu-Zumarragako biztanleek uste dutela teknologia bakarrik abantailak dituela.

Guk pertsonalki ez gatoz bat hori diotenekin, gure ustez, teknologia gu kontrolatzera iritsiko da, dagoeneko hasi delako. Umeetan nabari da aldaketa handiena, lehen ume gehienek parkean egoten ziren jolasean: arrapaketan, “polis y cacos”-ean, futbolean...; hau da, lagunekin denbora pasa. Orain berriz, zenbat ume ikusten dira kalean lagunekin korrikan, eta mugikorrik gabe? Parke batetik pasa eta hor ikusten dira ume guztiak bakoitza bere tresnarekin tontotuta, ez direla ezertaz konturatzen, ez baitute beraien pantaila baino urrunago begiratzen. Beste alderdi bat robotak dira, gaur egun gizakiok robot asko sortzen eta erabiltzen ditugu gure egunorokotasunean: sukaldeko robota, xurgagailu robota...

Beraz, tresnak hauek gure onurarako direla eta guri lana erraztuko digutela diote, baina honek kalte asko dakartza. Garrantzitsuena lehen pertsonak egiten zituzten lanak orain robotek egiten dituztela eta hainbat gizaki lanik gabe geratu direla da, horren eragina langabezia-tasa handitzea da.

GURE IKUSPUNTUA:

Ondorioz ingurumenak eman duen eboluzioa ikusita eta teknologia gudan sortzen duen adikzioa eta beharra aztertuta, gure hipotesia da, momentu batean teknologia gu kontrolatzea iritsiko dela. Dagoeneko teknologia hasi da dituen desabantailak aurkeztzen, eta batez ere umeengan. Beraz, gure ustez urte batzuetan gure iritziak eta usteak manipulatzeko gai izango da. Esandakoaren adibide argia gure hauteskunde kanpainak gure bozka aldatzeko erabiltzen dituzten algoritmoak dira. Honetarako iragarkiak erabiltzen dituzte sare sozialetan, telebistan etab. Aurreikusi daiteke, honek horrela jarraitzen badu, teknologia gure munduaren menpe egotea iritsiko dela.

METODOLOGIA

Gure ikerketa egiterakoan artikulua desberdinak irakurri eta hauetatik gure gaiarekin erlazioa duen informazioa garrantzitsuena atera dugu. Gure hipotesia botatzerakoan gaur egun nola gauden aztertuko dugu eta honekin aurrera begira zer gertatuko den pentsatuko dugu. Horrez gain, Urretxu-Zumarragan galdetegi bat egingo dugu eta gure herriak zer pentsatzen duen jakingo dugu.

Galdetegia zazpi atala auetan bantu dugu gu.

1. Atala: Hasi baino lehen sarrera bat jarri dugu, nortzuk garen eta gure proiektuaren nondik-norakoa azaltzen duena.
2. Atala: Ondoren, lehenengo atalean bakoitzaren datu pertsonalak galdetu ditugu: sexua, adina, egindako ikasketak... Ondorioak sailkatzerako orduan kontutan hartuko dugulako adibidez: gizonak honako hau dute..., emakumeek beste hau...

3. Atala: Hirugarren atalari dagokionez teknologiaren inguruan informazioa jasotzen hasi gara. Bertan erabileraren inguruko galderak egin dizkiegu, galdera hauetan egunean zehar zer teknologia eta zenbat denboran zehar erabiltzen dituzten galdetu diegu. Lanean erabiltzen dituzten ala ez ere galdetu diegu eta ea erabilera egokia ematen dioten. Egindako galdera hauetatik adinen arabera zenbat erabiltzen duten jakin dezakegu izan ere lehenengo atalean adina galdetu diegu eta horrela adinen arabera zer aldaketa egon daitezken.
4. Atala: Laugarren atalean, sortutako teknologia berriei buruz galderak datoz. Bertan, adimen artifiziala, dronak eta energia nuklearri buruzko galderak sartu ditugu. Gailu teknologik hauek erabiltzen diren eta beraien alde dauden edo ez dira galdera orokorrenak.
5. Atala: Jarraitzeko, teknologiak gudan izan duen eraginari buruz pentsatzen diutena galdetu dugu. Egunerokoan duzun dependentzia teknologiarekin, zer adin egokiena teknologia erabiltzen hasteko etab.
6. Atala: atal honetan sare sozialen inguruan galderak egin ditugu, gure herritarrak sare sozialak zenbat erabiltzen dituzten jakin nahi dugu. Horrez gain, gazteak ematen dioten erabileraren alde dauden galdetu diegu eta bertan dauden iragarkiak egokiak iruditzen zaizkien ala ez.
7. Atala: Zazpigarren atalean teknologiak sortzen duten menpekotasunari buruzko galderak dira. Alde batetik gaur egungo teknologiak, mugikorrak ordenagailuak, bideo jokoak... sortzen duten adikzioari buruzko galderak egin ditugu. Beste aldetik etorkizun batean sortuko diren teknologiek, orain garatzen ari direnek sor ditzaketen arazoei buruz.

Galdetegia egiteko erabili dugun prozedura, honako hau da:

- Lehenik eta behin galdetegia egiten hasi gara, gure proiektuarekin bat datozen galderak txertatzen. Galderak itxiak dira eta edonork erantzun ditzake, horrez gain, anonimoa da, hau da, ez da bakoitzaren bizitza pribatuagatik galdetzen.
- Ondoren, gure gaiari dagokien teknologiak dronak, inteligentzia artifiziala atal ezberdinetan banandu ditugu, eta atal hauetako bakoitzean zati bati buruzko galderak egin ditugu. Ataletan banatzean gure helburu nagusia erantzutean errazago ulertzea izan da eta gero grafikoak ikusterako momentuan ere errazagoa izan da.
- Amaitzeko, galdetegia zabaldu dugu, whatsapp-ez, email-ez eta hainbat sare sozialen bidez, lagunen, familien eta ezagunen artean. Gainera, aukera balute galdetegia zabaltzeko eskatu diegu.

ONDORIOAK

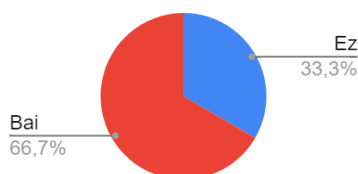
Galdetegiaren erantzunak jaso eta behatu ondoren, hainbat ataletan sailkatu ditugu. Alde batetik gizon-emakumeen erantzunen konparaketa egin dugu, eta beste aldetik adina kontuan hartuta beste hainbat ondorio atera ditugu

TEKNOLOGIAREN BEHARRA

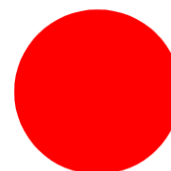
Teknologia oso garrantzitsua da gizakion bizitzan, nahiz lanerako, nahiz ikasketetarako. Asko laguntzen gaitu, izan ere, behar ditugun gauzak errez eskaintzen digu teknologiak. Hemen ikusi dezakegun bezala, gizonetan oinarritzen bagara, %33,3ak besterik ez du teknologia erabiltzen ikasketetan edo laneetan; %66,7ak, berriz, bai. Beste aldetik, emakume guztiek lanean edo ikasketetan teknologia erabiltzen dutela erantzun dute.

Hemen argiago ikusi dezakegu Urretxu-Zumarragako biztanleek erantzun dutena:

Gizonak

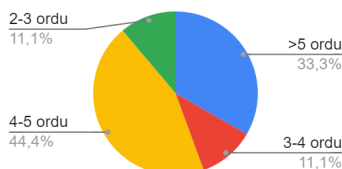
Emakumeak

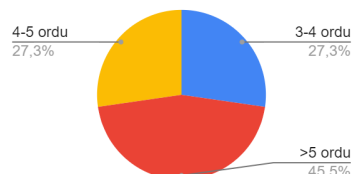
MENPEKOTASUNA

Eskuinean agertzen diren grafikoetan, denbora librean gizon-emakumeek gailu elektronikoekin igaro duten denbora egunean ikus dezakegu. Argi dago bai gizon bai emakumeek egunean gailu elektronikoekin denbora luzea pasatzen dutela. Emakumeen kasuan %45ek 5 ordu baino gehiago igarotzen dituzte teknologia erabiltzen, %27,3-k 4-5 ordu bitartean igarotzen ditu eta falta den %27,3-k 3-4 ordu bitartean. Gizonezkoen aldez, gizonezkoek baino gutxiago erabiltze dute teknologia, %11,1-ek besterik erabiltzen ditu gailu elektronikoak 5 ordu baino gehiago egunean, %

GIZONAK

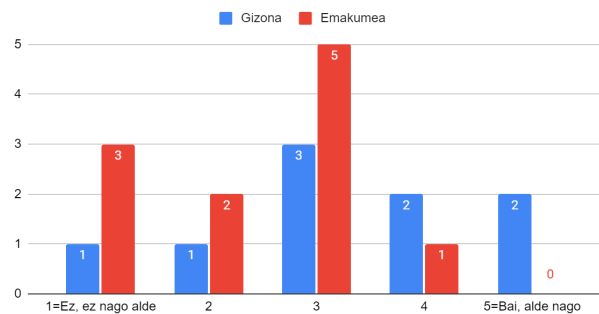
EMAKUMEAK

ENERGIA NUKLEARRA

Azpian ikus dezakegun grafikoan, energia nuklearraren erabilera galdetegia erantzun dutenei egokia iruditzen zaien ikus dezakegu. Kontuan hartzen badugu 1 alde ez egotea dela eta 5 alde egotea dela, ikus dezakegu gizonezko gehiengoek alde egotera gerturatzen direla. Emakumeek aldiz ez dago energia nuklearraren alde dagoenik, gehiengoek alde ez egotera gerturatzen dira.

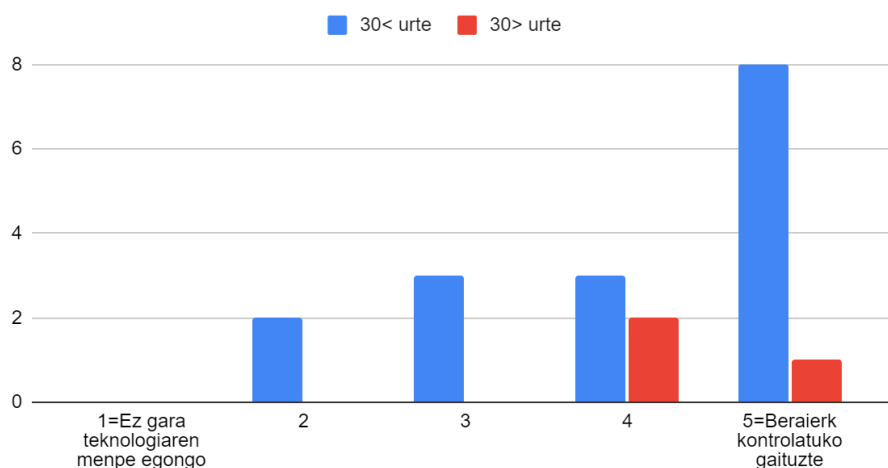
12. Energia Nuklearra erabiltzearen alde al zaude? Sexuka banatuta

GUGAN DAUKATEN KONTROLA

Galdetegiko galdera batean etorkizunean teknologiaren menpe egongo garen ala ez galdetu dugu. Erantzunak ikusi eta gero, ondorioztatu dezakegu adinaren arabera desberdin pentsatzen dutela. Bi multzotan sailkatu ditugu erantzunak: alde batetik, 30 urte baino gutxiago duten pertsonak; eta beste aldetik, 30 urte baino gehiago dituztenak. 30 urte baino txikiagoak direnen gehiago batek teknologia gu kontrolatzera iritsiko dela pentsatzen dute. 30 urte baino handiagoak direnak, berriz, teknologiak ez gaituela guztiz kontrolatuko uste dute.

23. Zenbateraino uste duzu teknologiaren menpe egongo garela etorkizunean?

BIBLIOGRAFIA

- Metodologia [\(linka\)](#)

- Artikuloak

- Argia, (2022) Euskal Herria.
Paraplegikoak lehen egunetik ibiltzen jartzea lortu du teknika berri batek” [\(linka\)](#)
- Bernal Pérez, Leandro (2003). Acimed, Habana Herria.
Nuevas tecnologías de la información: problemas éticos fundamentales [\(linka\)](#)
- Carlos García-Oliva, José A. Piqueras eta Juan Carlos Marzo. (2017). Elche, España.
Uso problemático de internet, el móvil y los videojuegos en una muestra de adolescentes alicantinos [\(linka\)](#)
- Díaz Novás, José.(2000). Especialista de II Grado en Medicina. Ciudad de la Habana, Cuba
La utilización de la tecnología adecuada [\(linka\)](#)
- Diego Pérez-Moneo, Juan (2022). Daniel Fundazioa, España.
Adimen Artifiziala (I.A.): gizateriari gertatuko zaion onena edo txarreana? [\(linka\)](#)
- Figuero Benítez, Juan Carlos (2020). Tecnología e Innovación, España.
La tecnología puede solucionar problemas sociales y medioambientales [\(linka\)](#)
- Franco, Diana , (2022) Euskal Herria.
Erabiltzen ditugun tresnek moldatzen gaituzte” [\(linka\)](#)
- Lareki, Arkaitz i.(2007) Filosofia eta Hezkuntza Zientzien Fakultatea. Euskal Herria.
Interneten erabilera didaktikoa Euskal Herriko Unibertsitatean [\(linka\)](#)
- Leturia Azkarate,Igor (2016). Zientzia.eus, Euskal Herria.
Adimen artifizialaren erronkak eta arriskuak. ([linka](#))
- Maciá, Francisco (2022). Radio Alicante, España.
Los dilemas morales de la tecnología [\(linka\)](#)

- Olazaran, Mikele. Zientziak eta komunikazioa. Bilbo, Euskal Herria..
Teknologia eta aldaketa soziala: Informazioaren Gizartea [\(linka\)](#)
- P.F. Martínez.(2002) Ingenieritza. Austria.
Ética y tecnología. Algunos problemas actuales [\(linka\)](#)
- Ramón Palomino Fletes, Brandon.
¿CÓMO AFECTA LA TECNOLOGÍA A LA SOCIEDAD? [\(linka\)](#)
- Diana Franco, Argia (2022) Euskal Herria.
Erabiltzen ditugun tresnek moldatzen gaituzte [\(linka\)](#)
- Lantzaguren, Edu, Berria (2021) Euskal Herria.
Robot batek eraso egin die gizakiei modu erabat autonomoan historian lehen aldiz. [\(linka\)](#)
- Rodriguezc, Fermin, El país ,(2022) España
La Universidad de Granada pone en marcha un supercomputador que realiza en 24 horas operaciones que requerían 25 años [\(linka\)](#)

ERANSKINAK

MARKO TEORIKOAREN DEFINIZIOA

lkerketa, analisi edo esperimentu bat egin behar denean erabiltzen ditugun kontzeptu, eredu eta teoria multzoa da marko teorikoa. Esandakoari esker lortzen dira:

- Kontzeptuen definizioa eta erabilera zehatza
- Hipotesien planteamendua egokia
- Emaidzak eta konklusioak modu koherentean planteatzea

Hau dena, aurretik azaldutako teoriak baieztatzeko arrazoiak dira. Marko teorikoa, egiten ari garen ikerketari buruz existitzen den informazio zientifikoa bilatzeko balio du, gaiari buruz jakintza zientifiko handiagoa izateko eta akatsak murrizteko.

LABURPENENKO HITZ KLABEAK

Teknologia:

Espezie batek modu sistematiko eta arrazionalen behar edo arazo praktikoei erantzuteko ebazpen teknikoak deskribatu, azaldu, diseinatu eta aplikatzea ahalbidetzen duen zientifikoki antolatutako jakintza-multzoari deritzo teknologia. Hau da, jakintzari esker ditugun beharrak asetzeko gaitasuna, adibidez: objektu bat gure beharren bat asetzeko erabilera ematen dioquenean.

Kontrolatu

Gauza bat bestearen menpe dagoenean eta bere jarrera alda dezakenean esan dezakegu kontrolatzen ari dela.

Askatasuna

Libertatea ere deitua, gizakiak jarduera jakin bat egiteko ala ez egiteko duen ahalmena da. Hainbat askatasun mota daude:

- **Barne-askatasuna:** gizakiak bere adimenaren bitartez, aukeren artean hautatzeko gaitasuna da.
- **Kanpo-askatasuna:** Askatasun fisiko eta publikoari eragiten dio erreferentzia:
 - **Fisikoa:** leku fisikoetara joateko aukera
 - **Publikoa:** askatasun zibila, politikoa, adierazpen-askatasuna, askatasun ekonomikoa barne hartzen ditu, besten artean.
- **Askatasun negatiboa:** modu jakin batean jokatu edo ez jokatzera behartuta ez egotea da.

- **Askatasun positiboa:** nork bere bizitza kontrolpean izateko askatasuna da, bakoitzak bere bizi-aukerak egingo lituzke auto-errealizazioa lortzeko, hau da, norberaren nahia betetzeko oztoporik ez egotea.

Pribazitasuna

Pribatutasuna pertsona batek bere intimitatea besteren aurrean babesteko jartzen dituen mugak errespetatzen dituen printzipioa da.

Garapena

Hainbat garapen mota daude. Horietako batzuk hauek dira:

- **Giza garapena:** Giza garapena herrien, nazioen, kulturen eta pertsonen egoeraren hobestea leheneten duen garapenaren ikuskera da.
- **Zientzia:** Matematika zenbaketa, neurketa eta geometriako kontzeptuetatik eratorritako kontzeptu abstraktoak aztertzen dituen zientzia zehatza da, logikan oinarritzen dena eta berrikuntzak ekartzen duena.
- **Garapen ekonomikoa:** Garapen ekonomikoa herrialde edo eskualdeen diru-sarrerek aberastasuna sortzeko duten gaitasuna da, bertako biztanleen oparotasuna edo ongizate ekonomiko eta soziala mantentzeko.